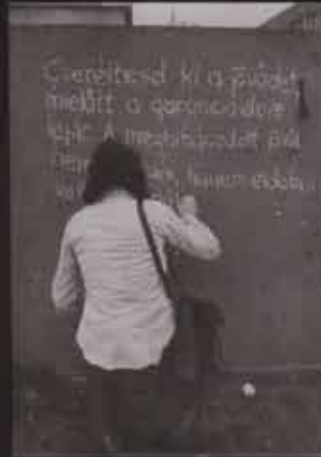
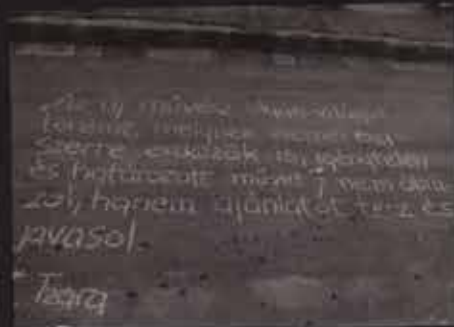

(UTCÁRA A MONDANIVALÓDDAL I.)

LEVÉL
BARÁTOMNAK
PÁRIZSBA

(FOTÓ: VERES JÚLIA)

HAJAS TIBOR

RECHNITZER ZSÓFIA

„A hagyatékában fennmaradt művek – ... – némelyike műalkotás.”¹

– avagy riport Hajas Tibor (nemzetközi) reprezentációjáról

Amikor volt egyetemi professzorem, Mélyi Józsefet, arról kérdeztem a jelen Hajas Tiborról készülő riport kapcsán, hogy Hajas adott-e el életében műveket, ezt a választ kaptam: „Nem tudjuk miből élt, amióta elköltötte első fizetését egy doboz szivarra.”² Szivarra? – kérdeztem. Miért pont szivarra? Hajas szivarozott?

Ilyen és ehhez hasonló kérdések tömkelegével találtam szemben magam a kutatás folyamán, amely elvből Hajas Tibor munkáinak nemzetközi reprezentációját és legfőképp azok piaci pozícióját volt hivatott felderíteni. A művész 1980-ban bekövetkezett haláláig prosperáló életmű utóéletének a kérdése, a Szovjetunióban megszerezhető legkülönlegesebb szivarmárkákon túl, rengeteg izgalmas kérdést vetett fel; többek között a cikk címében olvasható Beke László idézet anomáliáját: vagyis a fennmaradt művek műalkotás voltát. Beke azt írta, „némelyike műalkotás”. Vajon melyik némelyike műalkotás és melyik nem az? Mi dönti el, hogy Hajas munkái közül mit tekintünk műalkotásnak és mit nem? – tehetjük fel jogosan a kérdést.

Kérdéseim körüljárása érdekében háttérbeszélgetésre hívtam Schulcz Katalint, Beke László művészettörténészt, Vető János szerzőtársat és Pöcze Attilát a Vintage Galéria tulajdonosát, aki Hajas Tibor munkáit az örökösökkel együttműködésben képviseli a piacon.³ A beszélgetések és a téma kapcsán rendelkezésre álló irodalmak elképzeléseit összegezve a következő szöveg – a teljesség igénye nélkül – foglalja össze Hajas jelentős hazai és nemzetközi kiállításait, vásárlásait, miközben fellebbenti a fátylat egy-egy akkut kérdésről, amelynek megválaszolására a jelen szöveg nem vállalkozik. Ugyanakkor rávilágít arra, hogy szükség van egy művészettörténeti konszenzusra.

Mindenesetre, ha kezdetben nem az életmű vagy annak utóélete, hanem maga Hajas Tibor kapcsán szeretnék a létezésről beszélni máris erős dogmákba ütköznék. Hiszen Hajas egész művészete a lét és nem-lét, az élet és elmúlás mezsgyéit járta körül. Az 1946-ban született

művész pályáját az ELTE Bölcsészkarán kezdte meg. Ekkor kezdett költészettel foglalkozni. 1965-ben egy utcai „nem-akciója” miatt börtönbe került,⁴ ahonnan csak 1966 decemberében szabadult. A börtönben nemcsak a könyvkötői szakmát tanulta ki, de szabadulása után nevét is megváltoztatta. Ekkor született másodsorra újjá Frankl Tibor, és először Hajas Tibor.⁵

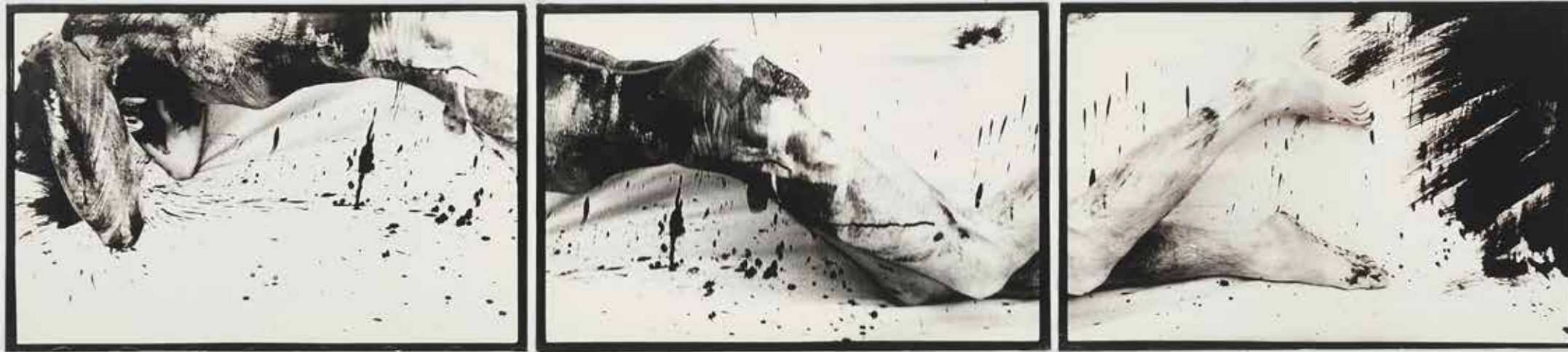
Első verseit, esszéit 1967-től publikálta. Két évvel később pedig a költészet mellett belemerült a képzőművészetbe is: akciók, konceptuális művek formájában. Hajas a toll és a papír után egy másik rögzítésre alkalmas médiumot választott művészeti gondolatainak megmutatásához: a fotót. Hajas a fotográfiára úgy tekintett, mint egy eszközre, amely lehetővé teszi a személyiség megváltoztatását, és létezés lehetséges variációinak szabad átjárását biztosít.⁶

Utcai akcióiban, mint például az *Utcára a mondanivalóddal I.* (*Levél barátomnak Párizsba*) (1975), budapesti épületek falaira krétával írta fel verseit, az akciókat pedig fotós kollégáival dokumentálta. Ezeket a korai képzőművészeti munkáit a fotó pusztán akcióinak megörökítéséhez használt eszköz. Ez az eszköz-jelleg fokozatosan átalakul és a fő médium szerepéről bizonyos fokig mellékmediummá avanszál. Hiszen 1978-tól kezdve Hajas a maga testét helyezi a művek középpontjába. Saját testét „műalkotássá kényszeríti a tökéletes pillanat elkülönítése, megteremtése és megmutatása érdekében.”⁷ Hajas performanszaiban a lét kérdését veti fel, bár itt a lét inkább a halál és annak megismerése felé közelít. Performanszaiban önön testét és tudatát szétfeszítő transzcendentális energiák nyernek teret.

Rituális akcióinak rögzítéséhez a fotó médiumát választja. Amikor ezeket fotósorozatokba rögzítette, szerzőtársas, gyakorta egyszemélyes közönsége Vető János volt. Vetővel már 1974-től együtt dolgoztak. Csakúgy, mint másokkal, például Dobos Gáborral és Veres Júliával, akik Hajas korai utcai akcióit örökítették meg, mint például a *Minden a saját másolata* (1974) és az imént említett *Levél Barátomnak Párizsba* (1975) című munkákat. Ez egyfajta

Hajas Tibor: *Utcára a mondanivalóddal I.*, fotó: Veres Júlia © HUNGART 2018 © LUDWIG MÚZEUM

PERCEPCIÓ

Hajjas Tibor: *Húsfestmény 2*, fotó Vető János
© HUNGART 2018 © LUDWIG MÚZEUM

gyakorlattá vált Hajjasnál: az utcai akciókban, filmekben és performanszainak megörökítésében hol kisebb, hol nagyobb mértékben dolgozott együtt fotográfusokkal, akik nem csupán az akciók megörökítésében, hanem a fotók előhívásában, nagyításában majd azok válogatásában is segítettek Hajjasnak. Hajjas maga nem nagyon értett a kamerához, így ennek mechanizmusait sem ő tartotta kézben.⁸

Éppen ezért az 1978 és 79 közötti performanszok, mint például a *Húsfestmény*, *Kényszerleszállás*, *Tumo*, *Chöd* esetében a képek fotográfusa, Vető János hívta elő a filmeket és nagyította a képeket. A kész darabokat együtt válogatták rendezték sorozatokba, tablókba. Az adott időszak munkáiból mindössze tizenhat ilyen tabló készült. Ezek lettek a művek maguk, azonban mindig is léteztek egyéni nagyítások az ebben az időszakban készült tizennégy különböző sorozat elemeiből.⁹

Hajjas 1980-ban, 34 évesen egy autóbalesetben meghalt. A pályája kezdetén álló termékeny művész életműve ezzel lezárult, azonban a művek utóélete „életben tartja” Hajjas impulzív karakterét és művészetét.

„INFORMÁLIS NEMZETKÖZI HÁLÓZAT MŰKÖDÖTT”¹⁰

Mivel az elmúlt évtizedben Hajjas művészete a nemzetközi képzőművészeti élet szentélyeit sorra vette be, izgalmas megvizsgálni hogyan zajlott és most hogyan zajlik Hajjas recepciója, mennyi mű van és ezek hova jutottak és juthatnak még el. Hiszen az 1973 óta

kiállító Hajjas életében mindössze három egyéni kiállítást tudott magáénak. Ebből kettő a Bercsényi kollégium galériájában a Bercsényi Klubban került megrendezésre 1978-ban és 1979-ben. Ezt szorososan követte első külföldi egyéni kiállítása 1980. 05.ában Wroclawban, Lengyelországban a Galeria Permafoban.

Élete utolsó éveitől számottevően vett részt és vettek részt művei nemzetközi kiállításokon. Ebben minden bizonnyal közrejátszott a Fialat Művészek Klubjának fontos szerepe a nemzetközi kapcsolatépítésben. Továbbá az olyan kulcsfigurák, mint Beke László, aki a nemzetközi biennálék, triennálék világát ismerve, kapcsolatai és a magyar posta áldásos tevékenysége révén, rengeteg hazai művész munkáit juttatta ki a világ olyan távoli pontjaira, mint például a Sydneyben rendezett 1979-es biennálé. Vagy Jan Hoet kurátorcsászár felkérése a ma *Cím nélkül No.9.* cím alatt jelzett performansz megtartására 1980. március 28-án a *Museum von Hedendaagse Kunst*ban, vagyis a ghenti Kortárs Művészeti Múzeumban. Erre Hajjas kapott útlevelet és megtartotta a performanszát, továbbá részt vett az ezzel párhuzamosan nyíló *Prospect 80/1 – 6 Hongaarse Kunstenaars* című csoportos kiállításon is.

Amikor ezekről az időkről kérdeztem Schulcz Katit, – Széphelyi F. György, Biki bátyjának a feleségét –, aki sokáig egy lakásban élt Hajjassal így közvetlenül láthatta mennyien fordultak meg a házában, legyintett és hozzáfűzte „hetente fogadtunk embereket, akik tudták hogy ide kell jönni.”¹¹

AZ ÉLETMŰ UTÓÉLETE

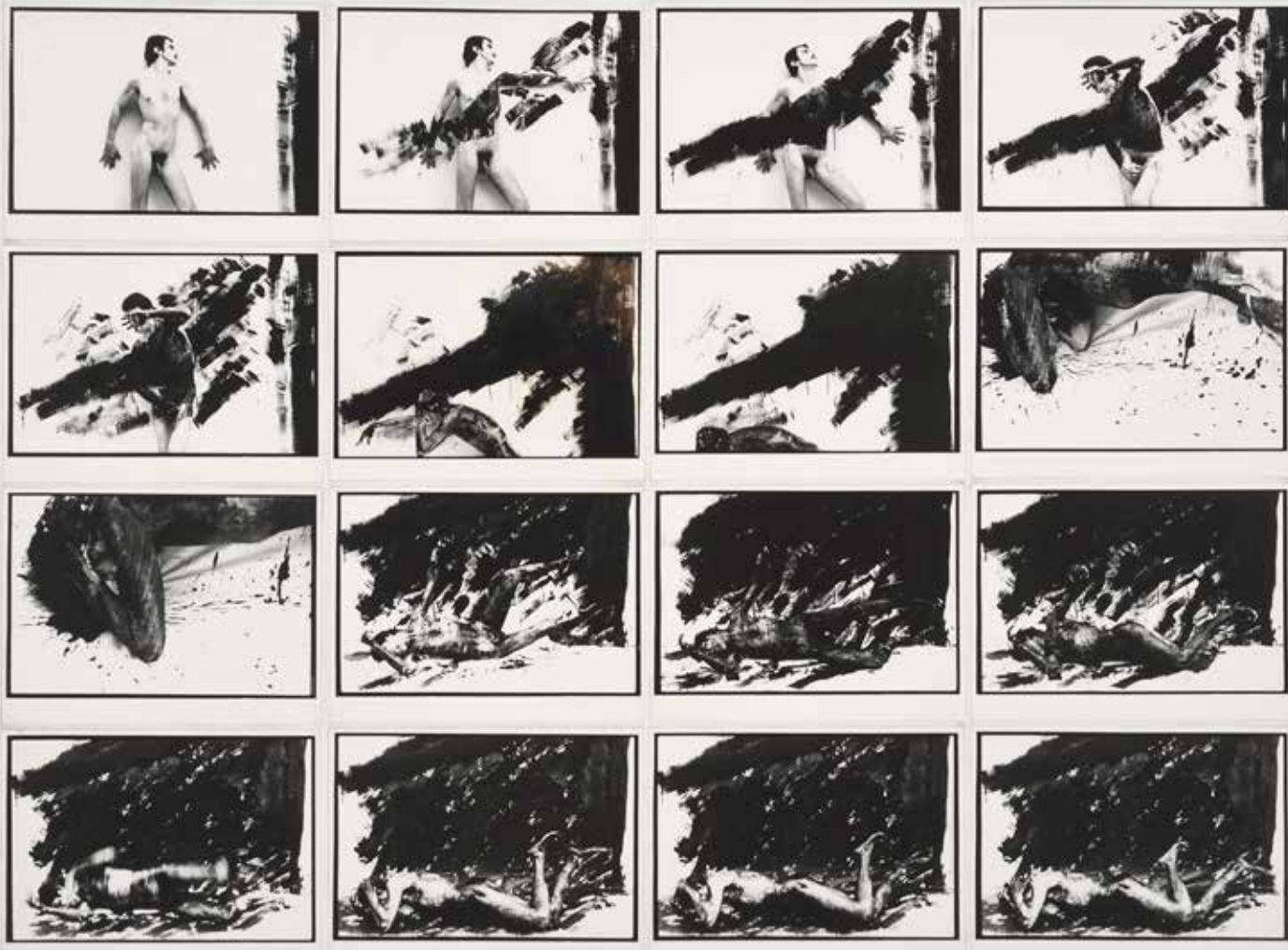
A halálát követő években Hajjas Tibor munkái itthon és külföldön is fel-fel bukkantak intézményi kiállításokon, azonban egészen 1987-ig váratott magára az első kizárólag Hajjasnak dedikált emlékkiállítás, amely azután a székesfehérvári Szent István Király Múzeumban került megrendezésre, a kiállítás apropójából a múzeum vásárolt is Hajjas munkákat. Ezt gyorsan követte az első külföldi önálló tárlat 1990-ben a Richmondban, Virginia Commonwealth University kiállítóterében a The Anderson Gallery-ben. Kronológiánkban ezután egy újabb egyéni bemutató és egy újabb katalógus következett, mindez itthon az Ernst Múzeumban. Majd 1999-ben pár mű visszakerült az USA-ba, a nagy volumenű *Global Conceptualism: Points of Origin, 1950s-1980s* című tárlatra, ahol Beke László a kelet-európai szekció kurátora volt. Ahogy a kiállítás címe is leírja, a tárlat célja egy átfogó bemutató szervezése volt a nyugati művészeti világon „kívüli” régiók fontos konceptuális gyakorlatainak a felvonultatásával, amely a globalizáció szellemiségéhez hűen a világ konceptuális művészetét volt hivatott újra-kontextualizálni. A tárlat a minneapolis-i Walker Art Center után New York szuper kortárs Queens Museum of Art-jában került bemutatásra.

2005-ben Baksa Soós Vera kurátorsága alatt valósult meg Hajjas hiánypótló retrospektív kiállítása és egy

újabb kiadvány a Ludwig Múzeum gondozásában. Ekkor kezdődtek Hajjas nemzetközi gyűjteményi, múzeumi vásárlásai is. Itt fontos megemlítenünk a Moderna Galerija (Ljubljana) és Erste Bank Kontakt gyűjteményének a vásárlásait, hiszen mindkét gyűjtemény jelentős szerepet játszik a kelet-európai művészet nemzetközi reprezentációjában és megismertetésében. Ezt teszik gyakorta a gyűjteményből rendezett utazó tárlatok segítségével is.¹²

Ezzel párhuzamosan a 2000-es évek közepétől robbanásszerűen megnövekedtek azoknak a csoportos, tematizáló kiállításoknak száma, amelyek a Kelet-Európa toposz égisze alatt kontextualizáló tárlatokba rendezték a régió 1960-as, 70-es, 80-as években született művészeti produktumait. Olyan munkák kerültek a kiállítóterek falaira, amelyeket sem a kelet sem a nyugat nem vagy csak kis eléréssel látott, látott a művészek (gyakori) politikai ellenállása vagy egyet nem értése okán. Így jócskán másfél évtizeddel a berlini fal leomlása után, az egységes Európa víziójának utolsó eufóriával teli évei alatt az öreg kontinens nagyvárosainak múzeumait és kiállítótereit sorra vették be a régiót így, vagy úgy tematizáló tárlatok. Hajjas-munkák is nagy számban szerepeltek ezeken a bemutatókon neoavantgárd kollégái, többek között Erdély Miklós, Maurer Dóra, Jovánovics György vagy akár Ladik Katalin körében.

Hajas Tibor: *Húsfestmény 1*, fotó Vető János © HUNGART 2018 © LUDWIG MÚZEUM

A teljesség igénye nélkül, pusztán a dimenziók érzékeltetése végett, ilyen tárlat volt a 2007 és 2010 között Berlinit, Vilniust, Krakkót, Tallint és Budapestet bejárta *Fluxus East* vagy a bécsi MUMOK által megrendezett, a régió művészetének azóta is referencia pontnak számító gender-kérdést tematizáló *Gender Check – Rollenbilder in der Kunst in Osteuropas (Feminizmus és maszkulinitás a kelet-európai művészetben)* című kiállítás, amely 2009-es debütálása után, a következő évben Varsóban is látható volt. A sok kelet-európai helyszín után 2010-ben végre következett egy, vagyis kettő nagyszabású esemény, hiszen a párizsi Musée National d'Art Moderne és Centre Pompidou tereit egyszerre töltötte meg a *Les Promesses du Passé* vagyis *A múlt ígérete* című kiállítás és annak katalógusa, amely a „kettészakadt” Európa művészeti kapcsolódásait értelmezte újra. A kiállítás főkurátora ugyanaz a Christine Macel volt, aki a jelen cikk témafelvetését indító 2017-es azaz 57. Velencei Biennálé *Viva Arte Viva* című központ kiállításába beválogatott kilenc munkát Hajastól.

A PIAC MEGJELENÉSE

A két kiállítás között eltelt hét évben nem elhanyagolható mennyiségű és minőségű tárlaton kerültek bemutatásra Hajas-munkák, ezek a bemutatók azonban az észak- és kelet-európai országok nagyvárosainak non-profit kiállítótereire koncentráltak. Munkáinak kereskedelmi vonatkozású megjelenése a 2000-es évek második felére tehető. Hiszen ekkor bukkantak fel Hajas művek először a hazai aukciós piacon továbbá a Vintage Galéria az örökösökkel való együttműködésben ez idő tájt kezdett bele Hajas munkásságának szisztematikus piaci pozícionálásába. A Pócze Attila vezette galéria, a magyar fotográfia nagyjainak reprezentatív szerepét kiemelve itthon és külföldi művészeti vásárokon Hervé, Kertész, Munkácsi munkái mellett főleg a fotót mint médiumot használó műveket, művészeket reprezentál. Így figyelt fel Hajasra is. A galéria az elmúlt évtizedben három önálló tárlatot dedikált Hajas munkáinak. Az első 2007-es kiállítást egy 2010-es bemutató követte, ahol a *Levél barátomnak* és az *Öndivatbemutató* nagytárlatait lehetett látni, majd 2017 tavaszán *Személyosszorosítás* címmel kontakt másolatokat és szövegeket állítottak ki. Továbbá a londoni Austin / Desmond Fine Art galéria a Vintage Galériával együttműködve megrendezte Hajas első önálló külföldi kereskedelmi kiállítását is. Emily Austin, már 2015-ben is bemutatta a *Levél egy barátomnak* című sorozat egyik darabját a *Last Year's Snow* című tárlaton, amely a magyar neoavantgárd első reprezentatív csoportos tárlata volt Londonban. Az *Action Works* című kiállításra olyan munkákat válogattak, amelyek kizárólag Hajas 1978-79-es performanszaihoz kapcsolódnak, így a galéria korábban megrendezett Bécsi Akcionistákat felvonultató kiállításához, annak érdeklődői köréhez is kötődni tudtak. Itt a szülő printek mellett csoportos blokkba rendezték a tablólóról is gyakorta ismert képkockákat a *Húsfestmények*, a *Felületkínzás*, *Képkorbácsolás* és a *Tumó* sorozatokból.

Ugyanazokhoz a tablókhoz kapcsolódó képkockákat láthatta a közönség Londonban, amelyeknek egy része mindeközben a Velencei Biennálé Gardinijének központi pavilonjában lógott annak köszönhetően, hogy a Ludwig Múzeum, a Fővárosi Képtár – Kiscelli Múzeum és a pécsi Janus Pannonius Múzeum kölcsön adta őket. Hiszen ezek a múzeumok a székesfehérvári Szent István Király Múzeummal és a Modern Képtárral együtt a tizenhat tablóból tizenötöt megvásároltak a gyűjteményük számára.¹³

Piaci szempontból érdekes helyzet, hogy Hajas egyik meghatározó korszakának produktuma – emellett korai halála miatt félbemaradt életművének jelentős szelete – múzeumi tulajdonban van. Performanszaiból pusztán a tablókhoz kapcsolódó sorozatok egyedi fotói érhetőek el. Az történt ugyanis, hogy a tablókhoz készült fotósorozatok egésze nem lett a tablók része. Ahogy Vető János elmesélte, minden egyes sorozathoz általában egy tekercs filmet használtak el. Ez limitálta a sorozatok „kocka számát”. A lefotózott tekercs előhívása után Vető lenagyította a képkockákat, majd az így készült nagyításokból válogatták ki, rendezték sorba a tablók kockáit Hajassal. A tablókra fel nem került darabok és a felkerültek további hívásai azonban nem lettek az enyészete. Hajas nem minden esetben, de gyakorta szignózta ezeket a képeket. Ezek „utaztak” külföldi kiállításokra, ezek lettek művészettörténészek, kritikusok publikációnak segédanyagai is (akkoriban az egyetlen módja volt a publikálásnak, ha a lapba egy példányt elküld a művész a fotóiból).

Bár gyakorta csupán egy-egy képkockáról van szó, nem teljes sorozatokról, ma mégis önálló műként élnek tovább. A szignózás gesztusát alapul véve Hajas is így gondolkozhatott az egyéni darabokról, amelyeket gyakran látott el kézjeggyel. Vető János, a sorozatok fotósa, ezzel ellentétben az egyedi darabok művészeti relevanciáját különválasztja a tablókétól.¹⁴

A szinguláris darabok művészi értéke véleményem szerint nem csekélyebb, mint a tablókba rendezett sorozatoké. Azonban vizualitásuk nem mindig érhet fel a tablókéval, hiszen ezekről hiányoznak azok az intuitív elemek, amelyek a tablók esetében a mű részei. Ennek ellenére a piac ezeket a munkákat is becsben tartja. Olyan köz- és magángyűjteményekben is találhatóak szóló vagy sorozatba rendezett Hajas által készített nagytárlatok, mint a Los Angeles-i MOCA, ahol az itthoni Ludwig Múzeumban megtalálható *Húsfestmény II. (Tájkép)* (1978) tabló három képkockájának nagytárlata található. Emellett a fotográfiaira koncentráló magángyűjtő, Alföldi Róbert gyűjteményében is megtalálható – egyéb önálló darabok mellett – a *Képkorbácsolás I-III.* és a *Sminkvázlatok I-II.* sorozatokból a *Húsfestmény I. vázlat* (1978), amely a Ludwig falait ékesítő tablóról ismert tizenhat ezüst zselatin fotográfia fehér fatáblára feldolgozott előtanulmánya.¹⁵

Ugyanígy szinguláris darabok voltak bemutatva a kereskedelmi szempontból fontos *Bookmarks* kiállításokon is. Az első bemutató a nyugat-európai gyűjteményezési láz idején született 2013-ban Budapesten a B55 Galéria kiállítótermében. A kiállítást a TATE újdonsült orosz és kelet-európai gyűjteményezési bizottsága is meglátogatta. A múzeumi szakemberekből és gyűjtőkből álló küldöttséget a kiállítást szervező három kereskedelmi galéria – az acb, a kisterem és a Vintage – fogadta. A galériák együttműködése folytatódott az Art Cologne fogadóterében is, ahol egy közös bemutatót rendeztek 2015-ben. 2017 tavaszán egy negyedik galéria is bekerült a képbe. Bár egy kicsit másképp. Szántó András kurátorsága alatt a new york-i Elizabeth Dee Galéria válogatott a neoavantgárd alkotások közül, szintén a három galériával összefogásban. Hajas munkái mindegyik bemutatón jelen voltak.

Mindezek ellenére érdekes módon Hajas esetében sem a 2000-es évek közepétől megerősödött múzeumi kiállítási jelenlét, sem azok kereskedelmi galvanizáló ereje nem generált további jelentős közgyűjteményi beszerzést, kivéve az említésre igen csak méltó Art Institute of Chicago vásárlását, akik még anno a *Light Years: Conceptual Art and the Photograph, 1964–1977* című tárlatuk kapcsán ismerkedtek mag Hajas munkáival. Az említett kiállításon, Hajas nem került bemutatásra, de a *Levél barátomnak Párizsba 1975-ös utcai akcióból hét darab fotográfiát megvásárolt gyűjteménye részére 2011-ben*. Emellett a Ludwig Múzeum bővítette a már addig is szépszájú Hajas gyűjteményét. A piac természetéből adódóan magánygyűjteményi vásárlásokról publikus információt nem találtam, azonban, amikor Pöcze Attilát a vásárlásokról kérdeztem, megosztotta velem, hogy az életmű jellegéből adódóan jellemzően intézményi érdeklődés övezi Hajas munkásságát.¹⁶

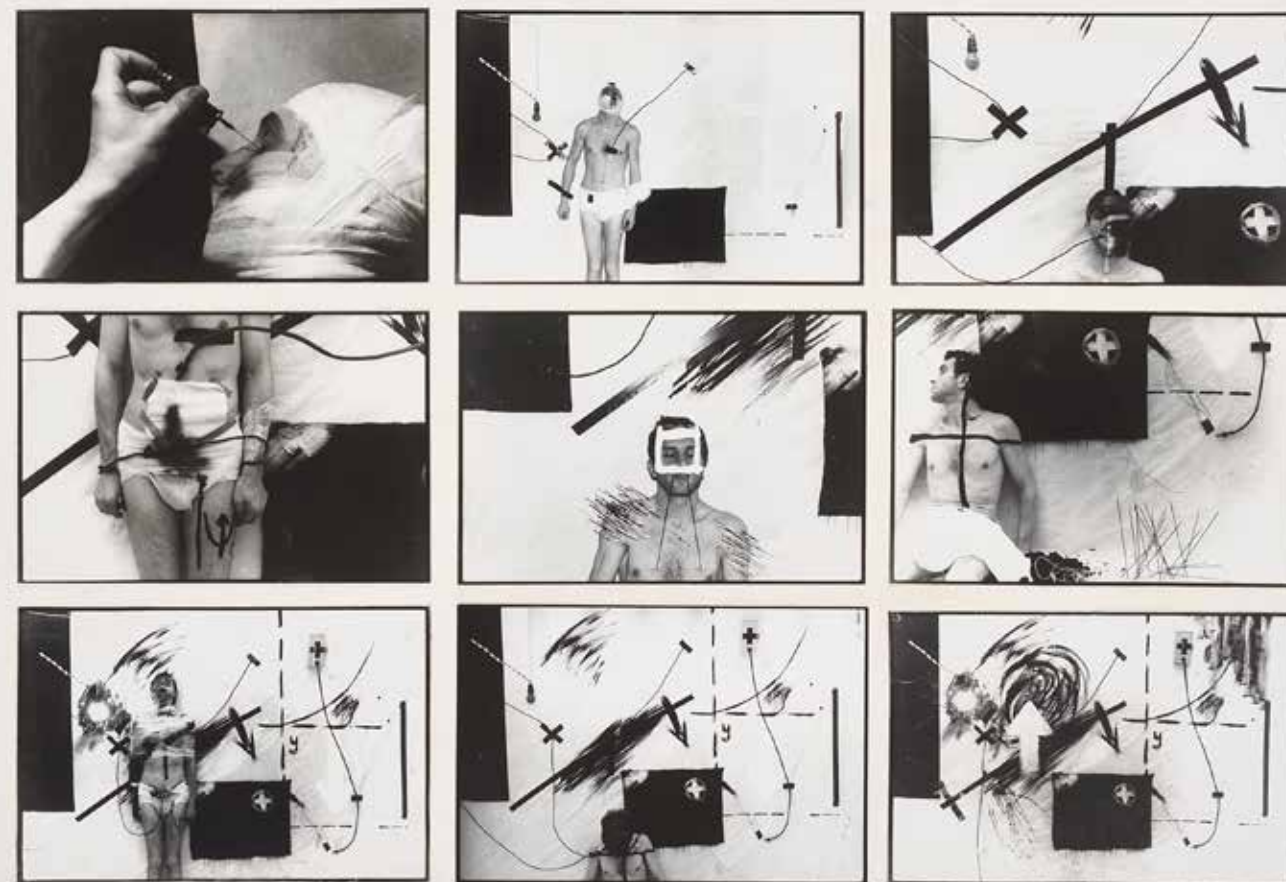
HOGYAN TOVÁBB?

Leszögezhetjük, hogy Hajas estében nem (újra) felfedezésről van szó. Vitathatatlan ugyan, hogy Hajas Tibor kilenc művének szereplése a 2017-es Velencei Biennálé központi pavilonjában mérföldkőnek számít Hajas hazai és nemzetközi pozícionálását illetően. A szakma azonban nem most talált rá Hajas művészetére. Hajas ott volt akkor és ott van ma is a nemzetközi áramlatokban. Az ugyanakkor tény, hogy léte, vagyis ott léte egyre megkerülhetetlenebb. Ezeknek

a mechanizmusoknak a kapcsán az említett kiállítás kurátora, Marcel, olyan területek felszínre való töréséről beszél, amelyek a nyugati diskurzuson belül nem voltak jelen, továbbá arról, hogy „a művészettörténet pontosan azt a célt szolgálja, hogy a kártyalapokat újra lehessen osztani.”¹⁷ Ez az, ami most történik.

Ebben a változó, lehetőségekkel teli időszakban azonban célszerű lenne a saját stílári formanyelvünk és konszuszaink kialakítása. Úgy vélem, hogy vannak olyan kérdések, amelyek tisztázása a művek műviségének megőrzése érdekében fontos lenne. Az egyik a szerzőség kérdése, melyre jelen riport részletesen nem tért ki, azonban Hajas esetében, aki fotósokkal és bizonyos sorozatoknál ennél jóval többel, szerzőtársakkal dolgozott együtt, a szerzőségkérdésének tisztázása fontos pont lehet az életmű utóéletének vonatkozásában. Hajas halála után a performanszok negatívjai, azok fotósánál, Vető Jánosnál maradtak, akitől később a Ludwig Múzeum megvásárolta ezeket. Vető korábban digitalizálta, archiválta a negatívokat. Személyes beszélgetésünkkel elmondta, hogy ő nem szeretné, ha elveszne az a rengeteg „jó mű”, amely nem lett a tablók része. Így a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumba tervez egy kiállítást a *Tumo* és a *Chöd* sorozatok eddig nem ismert darabjainak digitális újraértelmezéséről.¹⁸

Az, hogy egy újraértelmezett bemutató, az újraértelmezett sorozatokkal hogyan fog hatni Hajas piacára most nehéz megmondani. Mindenesetre izgalmas folyamatokat indíthat el, csakúgy, mint a tavalyi évben megerősödött jelenlét is. Véleményem szerint, hogy a tablók a piacon (tovább)élnek a sorozatok darabjainak számító szinguláris darabokban, az a művészeti világ és a műtárgypiac fejlődésének következménye. Ezen hajtások nélkül a művek sok esetben elszigetelődnének és még a nemzetközi múzeumi bemutatókig is nehezebben jutnának el, amelyek pedig elengedhetetlenek az életmű megérdemelt pozícionálásához. A műalkotások pusztán „némelyikének” műalkotás volta nem kérdés számomra, a művészettörténeszeknek azonban el kell dönteniük, hogy a szakma hova sorolja őket. És azt, hogy hogyan és hova árazzuk ezeket a képeket, abba a piac meghatározó hangja is bele fog szólni.

Fotó: Vető

TUMO I.

Hajas '79

Hajas Tibor: *TUMO I.*, fotó: Vető János © HUNGART 2018 © LUDWIG MÚZEUM

¹ Beke László: „Hajas Tibor”, *Művészlexikon – Artportal.hu*, Online: <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/hajas-tibor-98/>
² Személyes beszélgetés MELNYI Józseffel, Budapest, 2017, november 15.
³ Hajas feleségének halála után Gát János lett az örökség kezelője.
⁴ Személyes beszélgetés Beke Lászlóval, 2017. november 22.
⁵ Illusztráció: *Önéletrajz – MTA Művészettörténeti kutatóintézetének tulajdona*. HAJAS Tibor: *Szövegek*, Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2005, 100.
⁶ HAJAS Tibor: „A fotó, mint képzőművészeti médium”, *Hajas Tibor 1946–1980*. Emlékiállítás Katalógus, István Király Múzeum, Székesfehérvár, 1987.
⁷ BAKSA Soós Vera: *Kényszerleszállás*, Kiállítási Katalógus, Ludwig Múzeum, 2005, 16.
⁸ Személyes beszélgetés Vető Jánossal, Budapest,

2017, december 1.
⁹ *Képkorbácsolás. Hajas Tibor (1946–1980) Vető Jánossal készített fotómunkái*, szerk. BEKE László és VETŐ János, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2004.
¹⁰ Személyes beszélgetés SCHULCZ Katalinnal, Budapest, 2017. november 23.
¹¹ Uo.
¹² *Kontakt – ... aus der Sammlung der Erste Bank-Gruppe*, Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig – MUMOK, 2006. március 17. – 05. 21; *Kontakt... Works from the Art Collection of Erste Bank Group*, Institute of Contemporary Art – Dunaújváros, 2008. 05. 7. – 06. 13.
¹³ *Képkorbácsolás. Hajas Tibor (1946–1980) Vető Jánossal készített fotómunkái*, szerk. BEKE László és VETŐ János, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2004. Hat darab tabló a budapesti Ludwig Múzeum tulajdonában, három a Magyar

Nemzeti Galéria, három a Fővárosi Képtár – Kiscelli Múzeum, kettő Székesfehérváron, egy pedig a pécsi Modern Képtár tulajdona.
¹⁴ Személyes beszélgetés VETŐ Jánossal, Budapest, 2017. december 1.
¹⁵ *Kiállítás: A múlt szabadsága. Válogatás Alföldi Róbert fotógyűjteményéből „Neoavantgárd fotóművészet Magyarországon az 1960-as évektől napjainkig”*, Mai Manó Ház, 2016. január 16. – április 10.
¹⁶ Személyes beszélgetés Pöcze Attilával, Budapest, január 31.
¹⁷ KÁLMÁN Borbála: *Hajas Tibor A Velencei Biennálén – Villáminterjú Christine Macel Főkurátorral*, Ludwig Múzeum Blog, http://ludwigmuseum.blog.hu/2017/11/21/hajas_tibor_a_velencei_biennalen_villaminterju_christine_macel_fokuratorral
¹⁸ Személyes beszélgetés VETŐ Jánossal, Budapest, 2017. december 1.